

YAYIN ETİĞİ AÇISINDAN HAKSIZ YAZARLIK

Haksız yazarlık kavramı, bilimdeki hızlı ilerleyişin bir son halka neticesi olarak bugün sık karşılaştığımız bir kavram haline gelmiştir. Bilimdeki hızlı ilerleme, bilimsel araştırmaların sayısında hızlı bir artışa, bu artış araştırmaların yaşamda oluşturduğu etki-sonuçların öneminin artmasına ve bu durum da araştırmacıların makale yapma isteklerinde bir artışa sebep olmaktadır. Makale yazarı olmak istemedeki artışı, finansal destekli araştırmaların artması ve makale başına düşen yazar sayısının çoğalması da gösterir niteliktedir.

Daha önceki yıllarda makale yazarı olmak araştırmacılar için sadece manevi memnuniyet ve prestij sağlarken, bugün için durumun bu kadar basit olmadığı dikkati çekmektedir. Bu ilk iki sebebin yanında artık akademik yükselme hırısı, iş imkanlarını artırma arzusu, akademik idari pozisyonlara gelme olasılığını artırma isteği, projeler için finansal destek alma olasılığını artırma isteği ve editör, hakem seçilme olasılığını artırma isteği de, makale yazarı olma isteğini doğru orantılı olarak etkileyen unsurlardır. Ancak, bu yeni unsurların araştırma ve yayın etiği açısından kural ihlallerine sebep olmaları, haksız yazarlık kavramını artık daha çok kullanılabilir bir kavram haline getirmiştir.

Haksız yazarlık kavramının, alt kavramlarına bakıldığı zaman üç farklı yazarlık şekli karşımıza çıkmaktadır:

Hayalet Yazarlık: İlaç endüstrisinin desteklediği araştırmalarda makaleyi yazan kişilerin isimlerinin olmaması, onların yerine emeği olmayan kişilerin isimlerine yer verilmesi

Hediye Yazarlık: Kişilerin akademik yükselmelerine yardımcı olmak ya da kişiyi kıramamak, beklentilerini karşılama isteği ile emeği olmayan ya da yazarlık kriterlerini sağlamayan kişilerin isimlerine yer verilmesi (en sık karşılaşılan haksız yazarlık türüdür)

Onursal Yazarlık: Araştırmaya finansal desteği sağlayan kişilerin isimlerine yer verilmesi

Yukarıdaki haksız yazarlık durumlarının sık yaşanmasının en önemli nedenleri ise, araştırmacıların yazarlık kriterlerini iyi bilmemeleri ya da bu kriterleri doğru yorumlayamamalarıdır. Bu nedenle International Committee of Medical Journal Editors'un belirlediği yazarlık kriterlerinin neler olduklarını iyi bilmek, bu tip haksız yazarlık durumlarına düşmemek için önemlidir. Bir araştırmacının, makale yazarı olabilmesi için aşağıdaki şu kriterleri sağlaması gerekmektedir:

1. Araştırma fikri, yöntem ve planlamaya ve/veya verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasına anlamlı bir katkıda bulunmalı
2. Makalenin yazılmasına veya içeriğine önemli derecede katkıda bulunarak revizyonda bulunabilmeli
3. Makalenin yayınlanmadan hemen önceki son haline onay vermelidir.

Yukarıdaki kriterlerin önemli olmaları nedeniyle, birçok derginin de bu üç kriterin hepsinin her bir yazar tarafından sağlandığına dair imzalı belge istedikleri bilinmektedir. Bu üç kriterin hepsini sağlamayan, ancak makale oluşumuna yardımda bulunan kişilere de teşekkür bölümünde yer verilmelidir. Bu kişiler:

Bölüm başkanı, kıdemli öğretim üyesi

Finansal destekçiler

Veri toplanmasında yardımcı olanlar

Araştırma grubunu süpervize edenler

Çalışmanın yürütülmesi aşamasında hastaların rutin takibini yapanlar

Sadece teknik destek verenler

Makale yazımında/gözden geçirilmesinde katkıda bulunanlardır.

Haksız yazarlık kavramı incelenirken diğer bir önemli alt başlık da, makalelerdeki isim sıralamasıdır. Bunun için belirli bir standart kural olmamakla beraber, ICMJE tüm yazarların ortak kararı ile sıralamanın yapılmasını ve bu sıralamanın gerekçesinin belirtilmesini istemektedir. Genellikle makalelerdeki ilk isim çalışma organizasyonunu yapan, veri girişinden yorum aşamasına kadar pek çok aşamada görev alan kişi olurken, son kişi de proje yürütücüsü ya da diğer araştırmacıları yönlendiren deneyimli bir araştırmacı olmaktadır. Yazarların katkı oranlarına göre bir sıralama yapmak ya da alfabetik sıralamaya göre yazar isimlerine makalede yer vermek ise, yazarların oybirliği ile izleyebilecekleri diğer yöntemler olabilmektedir.

Makale yazarı olma kriterlerini sağlayan kişilerin de bir takım sorumlulukları vardır ve bu sorumluluklar da aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Yazarlık kriterlerinin hepsini sağlamak
- Yazar olacak kişileri ve sıralarını belirlemek
- Araştırmayı etik kurallara uygun yürütmek
- Sonuçları doğru ve uygun şekilde yayınlamak
- Güvenilir olmayan sonuçlara makalede yer vermemek
- Makaledeki her bilgiyi, diğer yazarlara gereksinim olmadan sunabilmek ve savunabilmek

- Daha önceden bu konuda yayınlanmış literatürlere uygun şekilde yer vermek, fikirlerin kaynağını belirtmek
- Çıkar çatışması/çakışmasını belirtmek
- Diğer yazarlarla koordineli bir şekilde çalışmak
- Editör ve hakemler tarafından istenen değişiklikleri yapmak
- Yayın sonrasında gerekli güncellemeleri yapabilmektir.

Bazı durumlarda ise, pratik uygulamalarda yazarlık kriterleri de yetersiz kalmakta, yazarlık formunu imzalayan araştırmacılar arasında uygun olmayan isimler çıkabilmektedir. Bunun için makale yazarlarının, araştırmacının ilk planlandığı aşamada belirlenmesi oldukça uygun olacaktır. Araştırma başlatılmadan önce, araştırma ekibi iyi seçilmeli; ekipte araştırma konusu ile ilgilenen, tercihen deneyimi olan, araştırmaya ciddi katkısı olacak olan ve ciddi, titiz, ortak çalışmaya uygun kişiler seçilmelidir.

Kaynakça: Prof. Dr. Hamdi Akan editörlüğünde hazırlanan Bilimsel Yayınlar Kitabı'nın "*Bilimsel Yayınlarda Yazarlık Kavramı, İsim Sırası Sorunu ve İlişki Açıklaması*" bölümünden yararlanılmıştır.

Hazırlayanlar; Banu Gökçay - Prof. Dr. Berna Arda. Yayın Etiği Doktora Dersi - 2011 Bahar dönemi .